

**Eğitimin ve Kalkınmanın Kaliteli Hale Getirilmesinde
Bilimlerarası/Disiplinlerarası Çalışmaların Önemi**
The Importance of Interscientific/Interdisciplinary Studies in Making
Education and Development Quality

Erdoğan Serdar ÇALIK

Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe
Tarihi Bilim Dalı
Asst. Prof., Gumushane University, Faculty of Theology, Department of
History of Philosophy,
Gumushane/Türkiye
ersdrclk@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-6055-1862

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 23 Eylül / September 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 30 Ekim / October 2023

DOI: [10.53683/gifad.1365186](https://doi.org/10.53683/gifad.1365186)

Atıf / Citation: Çalık, Erdoğan Serdar. "Eğitimin ve Kalkınmanın Kaliteli Hale Getirilmesinde Bilimlerarası/Disiplinlerarası Çalışmaların Önemi / The Importance of Interscientific/Interdisciplinary Studies in Making Education and Development Quality". *Gifad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gumushane University Faculty of Theology*, 13/25 (Ocak/January 2024/1): 92-107

İntihal: Bu makale özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by special software. No plagiarism was detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/pub/gifad> **Mail:** ilahiyatdergi@gumushane.edu.tr

Copyright© Published by Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Gumushane University, Faculty of Theology, Gümüşhane, 29000 Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Bu makalede bilimler ve disiplinler arası iş birliğinin eğitim ve kalkınma alanında sağlayacağı önemli katkılar felsefi bir bakış açısı üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. İnsan temelli düşünce ve farklı alanların birbirleriyle uyumu ifade edilmiştir. İfade edilen amaca yönelik olarak en başta konu ile alakalı felsefi temellendirmeler ve ana hatlar belirtilmiştir. Bir giriş ve iki ana başlıktan oluşan makalenin giriş kısmında bilgi ve bilim kavramları felsefi bir temele oturtularak açıklanmıştır. Makalenin birinci bölümünde gerçekten disiplinler arası çalışmaya ihtiyacın bulunup bulunmadığı konusu irdelenmiş ve gerek Antik Çağ gerekse Orta Çağ ve İslam düşüncesinden hareketle bu konunun önemi vurgulanmıştır. Makalenin ikinci bölümünde ise felsefenin bu farklı disiplinleri birleştirme noktasında üstlenmiş olduğu birleştirici rol üzerinde durulmuştur. Sonuç kısmında ise bu multidisipliner çalışmanın hayati önemi üzerinde durularak felsefe temelli böyle bir ortaklığın toplumun devamlılığı açısından ne kadar değerli olduğu geçmişte yaşanan kötü örneklerle kısaca da açıklanarak makale tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Bilim Felsefesi, Eğitim, Kalkınma, Disiplinlerarası, Bilimlerarası*

Abstract

In this article, the great contributions of cooperation between sciences and disciplines in the field of education and development are analyzed from a philosophical perspective. Human-based thinking and the harmony of different fields with each other are expressed. For the stated purpose, philosophical foundations and outlines related to the subject are stated at the very beginning. In the introduction of the article, which consists of an introduction and two main headings, the concepts of knowledge and science are explained on a philosophical basis. In the first part of the article, the issue of whether there is a real need for interdisciplinary work is examined and the importance of this issue is emphasized with reference to ancient, medieval and Islamic thought. In the second part of the article, the unifying role of philosophy in uniting these different disciplines is emphasized. In the conclusion, the vital importance of this multidisciplinary work is emphasized and the value of such a philosophy-based partnership for the continuity of society is briefly explained with the bad examples of the past.

Keywords: *Philosophy of Science, Education, Development, Interdisciplinary, Interscience*

Extended Summary

First of all, in terms of the relationship between science and philosophy,

philosophy of science, as a sub-discipline of philosophy, deals with the deep relationship between science and philosophy. In this context, it examines issues such as the nature and method of science and the structure of scientific knowledge from a philosophical perspective.

Philosophy of science addresses fundamental philosophical questions about science. These questions include issues such as how science works, the nature of scientific knowledge, and the limits of science. It also emphasizes the basic principles and logic of science. This discipline criticizes scientific thought and scientific practices. It offers a critical perspective on issues such as the methods of science, interpretation of data, objectivity, and the construction of scientific theories. Philosophy of science also evaluates the social and cultural effects of science and its ethical responsibilities. Issues such as the effects of science on society, science policy, scientific ethics are examined in this context. The philosophy of science investigates how far science can go and in which areas it is limited. It questions the nature and capabilities of science. When the history of science is analyzed, there is a classification of sciences starting with Plato and continuing with Aristotle. In Aristotle's classification, the sciences were separated only by taking into account the subjects they deal with, but it was emphasized that each of them could be influenced by each other and that they could exchange information. In addition, one of the prerequisites and the most important prerequisite for reaching the right knowledge is that it must be done within the framework of the rules of logic. This understanding of Aristotle clearly manifested itself in the Islamic history of science and philosophy in the Middle Ages. Almost all Islamic philosophers were interested in both philosophy and other sciences and produced many works. Khvārazmī, al-Fārābī, al-Bīrūnī, Ibn Sīnā, Ibn al-Jazarī, Ahi Ewrān, Kadizāde-i Rūmī, 'Alī Kuscı, Ulugh Bey and many other Turkish thinkers, while producing philosophical works, also produced works in fields such as chemistry, mathematics, astronomy, medicine, engineering, architecture and became authorities in their fields. Why might both Aristotle and Turkish-Islamic thinkers have needed such a method? In conclusion, philosophy of science is an important philosophical discipline that examines the deep relationship between science and philosophy and critically evaluates the production of scientific knowledge. Philosophy of science offers important perspectives on the development of science and its social effects. Based on this context, the article emphasizes that the establishment of civilization and the progress of a country are closely related to the studies of intellectual and cultural sciences and positive sciences. The development of the scientific method in the Renaissance period is given as an example and it

is explained that philosophers made important contributions to science in this period. It is pointed out that important figures in the history of Turkish-Islamic science (such as al-Birūnī, al-Fārābī, Ibn Sīnā, Abū Bakr Rāzī) produced important works not only in philosophy but also in many fields of science and that these works were applied at that time. The contributions of these scientists were considered as one of the factors in the beginning of the Renaissance period. The text argues that more emphasis should be placed on interdisciplinary studies in Turkey's educational institutions. For example, it is suggested that courses such as mathematics and geometry should be added to geography majors and courses such as sociology and philosophy should be added to medical students. This approach could play an important role in helping universities achieve universal knowledge and develop new scientific understandings. The text emphasizes that new knowledge and scientific insights can only be produced through interdisciplinary studies. Therefore, the education system should encourage interdisciplinary cooperation. In conclusion, the text suggests that there should be more emphasis on interdisciplinary studies in education and that this approach can contribute to the scientific and cultural progress of the country. By adopting this approach, it is hoped that the generation of new knowledge and the acceleration of scientific developments will be accelerated.

Giriş

Bilim alanında düşünce, felsefenin bir alt disiplini olarak bilimin doğasını, kapsamını, sınırlarını, yöntemini, bilimsel bilginin yapısını ve özelliklerini, bilimsel kuram ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi inceleyen bir alandır. Bu alan, bilimle ilgili felsefi soruları ele alarak bilimin temel prensiplerini sorgulamaktadır. Bu disiplin, bilimsel düşüncüyü ve bilimsel pratikleri eleştirirken aynı zamanda bilimin toplumsal, kültürel ve etik boyutlarını da incelemektedir. Bilim felsefesi, bilim ile felsefe arasındaki etkileşimi ve ilişkiyi anlamaya çalışırken, bilimin sınırlarını ve olası sınırlamalarını keşfetmeye de odaklanır. Bu nedenle, bilim felsefesi, bilimin felsefi temellerini sorgulayan ve bilimsel bilgi üretimini eleştirel bir bakış açısıyla inceleyen önemli bir felsefi disiplindir.¹

Bu yüzden ister sosyal bilimler, güzel sanatlar gibi sözel ve görsel alanlar olsun; ister tıp, mühendislik, fen bilimleri gibi deney ve tecrübeye dayalı alanlar olsun bilimler, birbirlerini destekleyen ve tamamlayan bir yapıya sahiptir. Çünkü bütün bilimlerin çıkış noktası, insandır. İnsan, merak

¹ Abdulkadir Çüçen, *Bilim Felsefesine Giriş*, (Ankara: Sentez Yayıncılık, 2012), 86.

ve şüphe edip bu merakının ve şüphesinin peşine düşen bir varlıktır. Merak ve şüphesini tatmin edebilmek için maddi yapılı doğaya, madde ötesi olan doğaüstü varlıklara yöneldiği gibi bunları anlayabilmek için önce dönüp kendisine bakan ve kendisini tanımaya çalışan bir canlıdır.

Bu bakımdan İlk Çağ'ın ünlü filozofu Sokrates, "Kendini bil! Kendini tanı! Kendisini bilen içindeki Daimon'u fark eder!" diyerek insanın her şeyden önce kendi varlığını tanınmasına dikkat çekmiştir. Bu hususta Sokrates yalnız değildir. Türk Düşüncesinin önemli isimlerinden Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli gibi şahsiyetlerin yanı sıra Rönesans'ın ünlü Denemeler'in yazarı Montaigne de aynı düşüncelere sahiptirler. Kendini tanıyan insan, neyin ne olduğunu, neyin doğru neyin yanlış olduğunu bileceğinden dolayı eğriyi düzden, yanlış doğrudan, çirkin güzelden... ayırt edebilmenin yolunu da bulmuştur. Bu yol, akıl yoludur. Aklın etkili kullanılabilmesi noktasında çoğu zaman insan, duygusal tarafını göz ardı etmektedir. Nitekim zihin açısından başka herhangi bir şekilde düşünme gücü yalnızca insan ruhunda bulunmaktadır.²

İnsan, özellikle soyutların anlaşılmasında akli kullanır, ancak insan sadece akıl yoluyla bilgiye ulaşan bir varlık değildir. İnsanın bir duygusal boyutu da vardır. Duygularını kullanan insan, hayallerini de rahatlıkla devreye sokabilir ve böylece sanat-estetik alana girer. Hayal kurmadan sanat icrası yapılamaz. Hatta Yahya Kemal'in şiirindeki ifadesiyle "insan, hayal ettiği müddetçe yaşar!"³ Hayal kuramayan bir insanın şiir, müzik, resim, heykel gibi görsel sanatlardan anlaması da beklenemez.

Yine insan, duyu ve tecrübeleriyle de bilgi edinen bir varlıktır. Bilgi edinmenin gündelik, dinsel, teknik, sanat ve bilimsel gibi çeşitleri bulunmaktadır. Duyular, her insanın ilk bilgi kaynağıdır ve dünyaya geldiği andan itibaren etrafı duyularla algılamaya çalışır. Zamanla bu, tecrübeye yol açar ve insan, duyu-tecrübe bütünlüğü ile doğadaki varlıkları merak sevgiyle anlama ve anlamlandırmaya çalışır. Bu da insanın, ispatı mümkün olan pozitif bilimlere yönelmesi sonucunu doğurur. Duyu ve tecrübenin güzel sanatlardaki önemi yadsınmasa da özellikle tıp, mühendislik, biyoloji, kimya, fizik, madencilik... gibi alanlarda çok daha büyük öneme sahiptir. Çünkü deney, ancak duyu gözlemleriyle yapılabilir. Bu şekilde ortaya çıkan doğa bilimlerinde temel özellik olgusal ve deneysel olmasıdır.⁴

² Rene Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, çev. Mesut Akın. (İstanbul: Say Yayınları, 2018), 73.

³ Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*, (İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, 1974), 97.

⁴ Abdulkadir Çüçen, *Bilgi Felsefesi*, (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2012), 22.

İnsan aynı zamanda düşünen bir varlıktır. Buraya kadar ele aldığımız tüm bilim alanlarının hiçbiri, zihin aşamasından geçmeden bilgi üretmezler. Zihin, kavramların biçimlendiği yerdir. Duyulardan, tecrübelerden, muhayyileden gelen ham malzeme, zihinde işlenip kavrama dönüştürüldükten sonra ilgili alanlar tarafından kullanılabilir. O halde tüm bilgilerin ve bilimlerin ana merkezi, zihindir. Zihinden çıktıktan sonra akıl aşamasına geçilir ve bu kez düşünme başlar. Akıl, bütün bilgi ve bilim alanlarının kendisine ihtiyaç duyduğu bir kaynaktır. Bu nedenle bütün bilimlerin ortak hareket noktası da akıldır denilirse hata yapılmış olunmaz. Mademki akıl, ortak bir hareket noktasıdır, o halde bilimler arasında ortak çalışmalar yapılabilir mi? Yapılabilirse niçin yapılmıyor? Bu çalışmada bu soruların ve daha fazlasının cevaplarını ve çözüm yollarını bulmaya gayret edeceğiz.

1. Disiplinlerarası Çalışmaya İhtiyaç Var mı?

Bilim tarihi incelendiğinde Platon'la başlayan ve Aristoteles'le devam eden bir bilimler tasnifi görülmektedir. Aristoteles'in tasnifinde bilimler, sadece ele aldıkları konular dikkate alınarak ayrıştırılmış, bununla birlikte her birinin birbirlerinden etkilenebileceklerini ve bilgi alışverişi yapabileceklerine vurgu yapılmıştır. Ayrıca elde edilebilecek doğru bilgiye ulaşmanın ön şartlarından biri ve en önemlisi mantık kuralları çerçevesinde yapıma zorunluluğudur.⁵ Aristoteles'in bu anlayışı, Orta Çağ İslam bilim tarihi ve felsefesinde kendisini açıkça göstermiştir. İslam filozoflarının neredeyse tamamı hem felsefeyle hem de diğer bilimlerle ilgilenmiş ve birçok eserler vermişlerdir. Harezmi, Fârâbî, Bîrûnî, İbni Sînâ, Cezerî, Ahi Evran, Kadızade-i Rumî, Ali Kuşçu, Uluğ Bey ve daha birçok Türk düşünürü, bir yandan felsefi eserler verirken diğer yandan da kimya, matematik, astronomi, tıp, mühendislik, mimari gibi alanlarda eserler vermiş ve alanlarında otorite haline gelmişlerdir.⁶ Gerek Aristoteles gerekse Türk-İslam düşünürleri böyle bir yönetime niçin ihtiyaç duymuş olabilirler?

Adı geçen filozof ve bilim adamları ve daha başkaları, ilerlemenin, medeniyet kurmanın ancak bilimlerin birbirleriyle dayanışmasıyla gerçekleşebileceği kanaatindedirler. Medeniyet kurmak ve ilerlemek demek, bütün düşünce ve bilim alanlarının ortak çalışmasıyla mümkün olur. Bunlardan bir kısmını diğerine tercih etmek demek, bir temel kolonlarından biri bulunmayan yapı gibi olur. Nasıl ki böyle bir binayı duvarlarla

⁵ H. Ömer Özden, *Felsefeye Giriş*, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2022), 57.

⁶ H. Ömer Özden, *Türk Düşünce Tarihi*, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2020), 190-199.

destekleseniz bile en küçük bir depremde dengesi bozularak çökerse medeniyet de böyledir; kurulamadan çöker. Çünkü temelinde kullanılan malzeme noksanıdır. Bu bakımdan medeniyetin temelinde bulunması gereken bilim ve düşünce malzemelerinden biri ya da birkaçı görmezden gelinir de başka bazıları tercih edilirse, ilerleme gerçekleşemez; tamamlansa bile noksan malzemeli bina gibi en ufak bir sarsıntıda yıkılır.

Öyleyse kalkınma ve ilerlemenin tam olması ve malzemesi noksan olmayan sağlam yapılmış bina gibi ayakta kalabilmesi için bilimlerin arasında da sıkı bağlar kurmak ve sürekli birbirlerinin birikimlerinden yararlanmalarını sağlamak gerekir. Daha açık bir ifadeyle, medeniyetin sağlam temeller üzerinde yükselebilmesi için sadece fen bilimlerinin önemsenip, sosyal bilimlerin ya da kültür bilimlerinin ikincil gibi görülmesiyle ya da sadece sosyal ve manevi bilimler olarak nitelenen kültürel alanların önemsenip teknik bilimlerin geride bırakılmasıyla ilerleme ve gelişme gerçekleşemez. Nitekim gerek İlk Çağ'da muazzam bir medeniyet kurmuş olan Batı'nın, Orta Çağ'da gerilemesi, gerekse İslam medeniyetinin iyi başlayıp Osmanlı'nın gerilemesi sonrası çöküşü, yegâne neden olarak görülemez de tek yönlü bir eğitim-öğretim faaliyetine geçilmesine bağlanabilir. Bunun yanında bilimin değerini sadece pozitif bir değere indirgemek de son derece yanlış bir tutumdur. Bilimin değeri hem pratik hem entelektüel hem de ahlaki açıdan değerlendirilmelidir.⁷

İlk Çağ'da her türlü bilim ve felsefeye kapılarını açık tutan Yunan ve Helen medeniyeti, Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul edip de felsefeye ilgilenmeyi inkârcılık olarak değerlendirmeye başlamasıyla aksi yönde bir tepki vermiştir. Bilim ve felsefeye ilgilenen filozoflar, siyasi ve dini sebeplerle takibata uğramış, bundan bunalarak imparatorluğun sınırlarının uzak yerlerine veya sınırların dışına kaçmışlardır. Okullarını buralarda devam ettirmenin yollarını aramışlardır. Orta Çağ boyunca tek referans olarak Hristiyanlığı ve onun resmi temsilcisi olan kiliseyi gören Avrupa, dine dayalı bir medeniyet kurmuştur. Bin yıldan daha uzun bir süre skolastik bir eğitimle baş başa kalan Avrupa'da sözü geçen tek kurum kilise olmuş ve kilise papazları, kendilerini Tanrının yeryüzündeki temsilcisi görerek doğrunun tayininde tek yetkili olduklarını düşünmüşlerdir. Onların doğru dediği doğru, yanlış dediği yanlış kabul edilmiştir. Böylece bin yıl boyunca bilim yerine kilise dogmaları yönlendirici olmuştur. Bu tutumlarıyla diğer bilimleri ve serbest düşüncüyü dışladıkları ve hatta reddettikleri için insanlar mutsuz olmuş, yerlerinden yurtlarından

⁷ Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, (Ankara: BB101 Yayınları, 2018), 87.

uzaklaşmış, Engizisyon Mahkemelerinde verilen tek yönlü kararlarla hayatları kararmış, ekonomi ve eğitimden uzak kalıp sefil bir hayata sürüklenmişlerdir. Buna mukabil kilise çevresinde bulunanlar, her türlü imkândan yararlanıp müreffeh bir hayat sürdürmüşlerdir.

Bunu çarpıcı bir örnekle şöyle açıklayabiliriz: Orta Çağ'ın başlarından sonlarına kadar çeşitli zamanlarda dünyanın değişik yerlerinde veba salgınları yaşanmış ve en büyüğü 14. Yüzyılda yaşanan salgında yirmi milyonu Avrupa'da olmak üzere yaklaşık yetmiş beş milyon insan ölmüştür. Kilise, bu hastalığın, emirlerine uymayanları cezalandırmak için Tanrı tarafından gönderildiğini söyleyerek bu hastalıktan kurtulmanın tek yolunun kiliselerde toplu dua etmek olduğuna halkı inandırmıştır. Toplu dualarla daha da artan vebaya karşı tıbbi tedbirler alarak çareler bulmak isteyenler, büyücü, inkârcı olarak görülmüş ve cezalandırılmışlardır. Kiliseye bağlı olarak yürütülen tek yönlü dini eğitim, 'kara ölüm' olarak nitelenen vebaya karşı tedbir almayı bile dinde aramıştır. Bu yanlış tutum, felsefeyi de yalnızca dine hizmet eden bir duruma getirmiş, rahip filozoflar felsefeyi Hıristiyanlık dogmalarını açıklamak ve kiliseye hizmet etmek için kullanmışlardır. Demek ki Orta Çağ'da Batı dünyasında bir din-bilim çatışması yaşanmış ve bu kavgada dinin temsilcisi konumundaki kilise, uzun yıllar galip gelmiştir.

Orta Çağ'da, diğer bir uygarlık da İslam medeniyetidir. Türk milletinin de tüm benliğiyle benimsediği İslam dininde bir din-bilim çatışması yoktur. Çünkü İslam dini, bilimi ve felsefeyi teşvik eden bir anlayışa sahiptir. Gerek Allah'ın Kuran'daki "De ki, hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Bunu ancak akıl sahipleri anlar!", "Düşünmez misiniz? İbret almaz mısınız?" gibi ifadelerle biten ayet ve benzerleriyle bilim ve felsefeyi teşvik eden buyrukları, gerekse Peygamberimizin "Hikmet müminin yitiğidir! Nerede bulursa alsın!", "İlim Çin'de bile olsa alın!" şeklindeki tavsiyeleri, dini doğru anlayan birçok Müslüman tarafından değerlendirilerek bu tavsiyeler doğrultusunda bilim ve felsefeye yönelmiş ve Roma İmparatorluğunun baskılarından kaçan filozof ve bilim adamlarının kurdukları eğitim kurumlarına gidip onlardan bilim ve felsefe öğrenmişlerdir. Bunun sonucunda da yüksek bir medeniyet kurulmuştur. Bu medeniyetin temsilciliğini ve bayraktarlığını da 10. yüzyılda topluca İslamiyet'i kabul eden Türk milleti yapmıştır. Selçukluların kurduğu medreseler hızla gelişmiş, Osmanlılar döneminde eğitim, çok yönlü olarak uygulanmıştır. Bilimler arasında bir tercih yapılmamış, biri diğerinden üstün ya da aşağı görülmemiş, fen bilimleri, dini bilimler ve felsefe birbirini destekler vaziyette tedris edilmiş ve 16. yüz yıla kadar süratli bir gelişme ve ilerleme yaşanmıştır.

O halde ilerleme ve kalkınma, fen bilimleri ile sosyal bilimlerin, bir başka ifadeyle maddi bilimlerle manevi bilimlerin birbirini desteklemesiyle gerçekleşebilir. Bu iki bilim alanını birbirine bağlayan köprü görevini ise felsefe üstlenmiştir.

2. Disiplinlerarası Çalışmada Felsefenin Rolü

Disiplinlerarasılık veya interdisipliner yaklaşım, farklı disiplinlerin bilgi ve yöntemlerini bir araya getirerek daha derinlemesine ve bütüncül bir anlayış geliştirmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. İlk başta sadece farklı disiplinlerin bilgisini birleştirme olarak görülebilir, ancak daha derinlemesine bir anlayışa sahip olduğunu anlamak önemlidir. Disiplinlerarasılığın temel mantığı, disiplinler arasındaki sınırları ortadan kaldırarak bir konuyu veya sorunu daha kapsamlı bir şekilde ele almaktır. Bu, farklı disiplinlerin perspektiflerini birleştirerek daha geniş bir bakış açısı ve derinlemesine bir anlayış geliştirmeyi içerir. Özellikle karmaşık ve çok yönlü sorunların çözümünde etkilidir.⁸ Disiplinlerarasılık, bilgi ve yöntemlerin sınırlarını aşarak işbirliği yapmayı teşvik eder. Bu sayede, bir sorunun farklı yönlerini ve etkilerini daha iyi anlayabilir ve daha etkili çözüm yolları geliştirebilirsiniz. Bu yaklaşım, özellikle günümüzün karmaşık ve çok boyutlu sorunlarıyla başa çıkmak için önemlidir. Sonuç olarak, disiplinlerarasılık, farklı disiplinler arasında iş birliğini teşvik eden ve sorunlara daha derinlemesine ve bütüncül bir şekilde yaklaşmayı amaçlayan önemli bir yaklaşımdır. Bu, bilgi ve yöntemlerin sınırlarını aşarak daha etkili çözümler bulma yolunu açar. Bu etkili çözüm için felsefe temel pozisyonda bulunmaktadır. Felsefe, içerisinde din bilimlerinin de bulunduğu sosyal bilimlerle fen bilimleri arasında geçiş sağlayabilecek bir yapıdadır. Çünkü bilim, yönetime ihtiyaç duymaktadır. Bu yöntemi ortaya koyacak olan da mantık ve felsefi düşüncedir. Avrupa, bin yılı aşkın Orta Çağ karanlığı tecrübesini yaşadıkdan sonra bunun farkına varmış ve İlk Çağ'ın felsefi değerlerini yeniden canlandırarak bir Rönesans gerçekleştirme gereği duymuştur. Bunu yaparken de geniş çapta Türk-İslam bilim ve felsefesini göz önünde bulundurmuştur. Çünkü Avrupalıların yeniden yapılanma ihtiyacını hissetmesinin nedeni, Türk-İslam dünyasında 9. asırdan itibaren hızla gelişip ilerleyen medeniyettir. Gerek haclı seferleri yoluyla gerekse seyyahların gezilerinde elde ettikleri bulguları memleketlerinde anlatmaları dolayısıyla Doğu medeniyeti Batı'da etkili olmuş ve 13. 14. asırlardan itibaren süratli bir şekilde yeni eğitim kurumları kurma girişimlerine yönelmişlerdir. Doğu'da

⁸ Koray Değirmenci, " Sosyal Bilimlerde Disiplinlerarasılığı ve Disiplinler Ayrımları Yeniden Düşünmek", *Akdeniz İletişim Dergisi*, (2012, 15), 73, 72-80.

kurulan medreselerde yapılan disiplinlerarası eğitimi esas alan Avrupalılar, eğitimi tedricen geliştirerek bugünkü üniversitelerin ilk örneklerini ortaya çıkarmışlar ve adına da üniversite demişlerdir.

Batılılar, yeni eğitim kurumlarına yönelirken, Türk-İslam dünyasındaki medreseleri gerek mimari gerekse okutulan derslerin içerikleri bakımından taklit etme gereği duymuşlardır. Çünkü bin yılı aşkın bir zaman boyunca eğitim, kiliselerin emrinde ve kontrolünde olmuş, skolastik bir anlayışla bir adım bile ilerleme kaydedememişlerdir. Avrupalı bazı ileri görüşlüler, skolastiğin açmazlarının farkına varıp, Doğu'daki Türk-İslam medreselerinde yapılan universal eğitim sistemini örnek alarak Padua, Bologna, Oxford, Köln gibi Avrupa şehirlerinde üniversiteler kurmuş, kurdukları bu eğitim kurumlarında universal nitelikli bir eğitim vermeye başlamışlardır.

Kurulan bu ilk üniversitelerde, aynı anda iki iş birden yapılmaya çalışılmıştır. Biri tercüme faaliyetleri, diğeri de yöntem arayışı. Doğu'dan getirilen eserlerin tercümeleri yapılarak okutulmuş ve çok hızlı bir değişime doğru yelken açılmıştır. Diğer taraftan bu üniversitelerde yöntem problemi üzerinde durulmuş, 13. asırda önce Roger Bacon'la başlayan metot arayışları, Leonardo da Vinci, Nicolaus Copernicus, Johannes Kepler, Galileo Galilei, Francis Bacon ve daha başkalarıyla devam etmiş ve yeni bir çağa girerken Avrupalı düşünürlerden Rene Descartes, yöntem konusunda son noktayı koymuştur. Bu yöntem, apaçıklık, analiz, sentez ve kontrol basamaklarından ibarettir. Daha önce Francis Bacon tarafından geliştirilen tümevarım yöntemi, Descartes'in tümdengelim yöntemiyle birleştirilerek hem felsefede ve diğer sosyal bilim alanlarında hem de fen, tıp ve mühendislik bilimlerinde kullanılır hale gelmiştir.

Batılıların bu çabaları öncesinde Bizans'ın Türkler tarafından alınarak İstanbul'un bir Türk şehri haline getirilmesi, Batılıları iyice kendine getirmiş ve 15. yüzyılda İtalya'nın Floransa kentinde bir Rönesans hareketi gerçekleştirilmiştir. Batı dünyası, buradan itibaren bilim, sanat, felsefe, din vs. gibi kurumlarda yeniden bir yapılanmaya gitmiştir. Bu yeniden yapılanma hareketi, Avrupa'ya hamle üstüne hamle yaptırmış ve metotlu bir çalışma ile hep ileriye doğru gidilmiş ve yeni keşiflerle Avrupa, bilimin önderliğini eline geçirmiştir.

Batı'da bunlar olurken bizde ise 16. asır sonlarında durum ters yöne dönmüştür. Dinin emirleri insanlar tarafından istismar edilmeye ve din adına iş yapılmaya, dinde bulunmayanlar dinde varmış gibi gösterilmeye, dinin kendisi değil de dini tutum ön plana geçmeye başladığı andan itibaren Türk-

İslam medeniyetinde önce aksama, sonra duraklama, en sonra da gerileme başlamıştır.

Batı, Orta Çağ'ın karanlıklarından, felsefeye yeniden değer vererek kurtulurken bizim sahip olduğumuz düşünce dünyası, onların çıkarıp attıkları Orta Çağ elbisesini giyme gafletine düşmüş ve o zamana kadar değerli eserler yazdığımız felsefeyi, 17. yüzyılın başlarından itibaren medreseden uzaklaştırarak bu bütüncül düşünme gücünü terk etmişlerdir.

Kâtip Çelebi'nin "Mizânü'l-Hak fî İhtiyârî'l-Ehak" isimli eserinde üzülererek belirttiği gibi Osmanlı eğitim-öğretiminde, medreselerin öğretim programında yer alan felsefe ve fen bilimleri müfredat dışında bırakılarak sadece dini bilimlerin öğretilmesine ağırlık verilmeye başlanmıştır. Gazalî'nin "mantık bilmeyenin ilmine güven olmaz" sözüne binaen mantık ve felsefe adına medrese programında sadece 'Ekmel' ve 'Hidaye' adlı mantık ve kalam eserleri kalmıştır.

Kâtip Çelebi'nin adı geçen eserinde bu konuya getirdiği açıklamalar durumun anlaşılması açısından son derece önem arz etmektedir. Kâtip Çelebi, bazı insanların İslam'ın başlangıcında maslahat (çıkar) amacıyla ortaya konulan rivayetlere kör bir itaat gösterdiğini belirterek sadece taklit edilip düşünülmeden kabul edildiğini belirtmektedir. Bu dönemde felsefe ilimleri bazı çevrelerce kötüleniyordu. Felsefe, İslam dünyasında bazıları tarafından dini değerlere zarar veren bir alan olarak görülüyordu. Bu, felsefeyle ilgili ön yargıların olduğunu gösteren bir durumdur. Bunun sonucunda felsefi ilimlerin arka plana atılarak yeni ve farklı derslerin müfredata eklenmesi disiplinlerarası işbirliğinin kopmasına neden olmuştur.⁹

Bu tercih, Kâtip Çelebi'nin belirttiği gibi, eğitim ve öğretimin tamamen duraklamasına yol açmış ve Osmanlı eğitim kurumları, Avrupa'daki gelişmeleri dahi takip edemez duruma gelmiştir. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nun öncelikle gerilemesine ve ardından çöküşüne katkıda bulunmuş; zamanla kötüleşen bu kurumlar, çağın gerekliliklerine uyum sağlayamadığı için çöküşe ve sonucunda devletin bu zayıflamanın altında ezilmesine neden olmuştur.

Tanzimat reformları ile birlikte, öncelikle içsel bir muhasebeye

⁹ Kâtip Çelebi, *Mizânü'l-Hak fî İhtiyârî'l-Ahak*, Haz. Orhan Şaik Gökyay, (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993), 9.

yönelerek ardından Batı'yı keşfetme çabasına girişilmiş; birçok öğrenci bilimsel eğitim için Avrupa üniversitelerine gönderilmiştir. Ancak, bu hamle beklenen başarıyı sağlayamamıştır. Osmanlı Devleti'nin yerini alan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte, bilim ve teknoloji alanında önemli atılımlar gerçekleştirilmiş ve kısa sürede büyük ilerlemeler kaydedilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ülkede başlatılan kalkınma hamleleri, bilimin önemini artırmış ve fen bilimleri ile sosyal bilimler alanında eğitim almak üzere pek çok öğrencinin Avrupa'ya gönderilmesine yol açmıştır. Bu sayede, kalkınmanın sadece pozitif bilimlerle sınırlı olmadığı; aynı zamanda sosyal bilimler ve kültür bilimlerinin de bu kalkınma sürecinde önemli bir paya sahip olduğu anlaşılmıştır.

Ülkemizde bu yaklaşımla kurulan üniversitelerde, fen fakültelerinin yanı sıra kültür bilimlerini içeren edebiyat fakülteleri de açılmıştır. Bu iki eğitim kurumunun bir arada bulundurulmasının temel nedeni, kültür alanları ile fen bilimlerinin sürekli fikir alışverişinde bulunmalarını sağlamaktır.

Mademki Devletimiz, pozitif bilimlerle kültür bilimlerinin bir arada bulunması için Fen Edebiyat fakültelerini kurulmuştur, öyleyse niçin ülkemizde bilimler arası ya da disiplinler arası ortak çalışmalar yeterli düzeyde değildir? Devletimizin önceleri düşünüp uyguladığı bu önemli proje, maalesef sonradan uygulamadan kaldırılıp bu fakülteler ikiye ayrılmış ve birbirlerinden bağımsız alanlar olarak eğitimlerine devam etmişlerdir. Hali hazırda da durum bundan ibarettir. Böyle bir uygulamaya geçişteki hareket noktası da Avrupa'nın 19. asırda bilimleri şubelere ayırmasının örnek alınmasıdır.

Avrupa, bunun sıkıntılarını görünce derhal uygulamadan vazgeçip yeniden farklı disiplinlerin birlikte çalışması ortamını yeniden hayata geçirmiş ve ilerleme yolunda bir yol kazasına uğramamıştır. Bizim orta dereceli okullarımızda ve üniversitelerimizde ise her geçen gün tek programlı eğitim modeli devam etmektedir. Fen liseleri, sosyal bilimler liseleri gibi. Son yıllarda çok programlı liseler devreye sokulmaya başladıysa da eski alışkanlıkların terk edilmesi zor olduğu için tek programlı okullar da açılmaya devam etmektedir. Bunun sonucu olarak üniversitelerimiz de bilim ve teknoloji üniversitesi, teknik üniversite, sosyal bilimler üniversitesi, ticaret üniversitesi, sağlık bilimleri üniversitesi gibi adlarla açılmaya devam etmektedir.

Böyle bir uygulamanın önemli nedenlerinden biri, teknik konularla, tıp

ve fen bilimleri ile ilgilenen akademisyenlerin sosyal ve beşerî bilimlerle ilgilenenleri adeta görmezden gelmeleriyle açıklanabilir. Oysaki milletçe kalkınma ve ilerleme, pozitif bilimlerle kültür bilimlerinin bir arada öğretilmesiyle gerçekleşebilir. Bilim insanlarının, kendi bilimlerinin diğerlerinden üstün olduğu şeklinde bir bilim taassubuna kapılmaları, bilimler arasındaki entegrasyona engel teşkil etmektedir. Batı'da uygulanan modern eğitim sisteminde, disiplinler arası yaklaşımlar kullanılmakta ve bu, bilgiye erişimi daha da kolaylaştırmaktadır. Ülkemizin üniversitelerinde de aynı sistemin uygulanması durumunda daha hızlı ve etkili bir kalkınma hamlesinin gerçekleşebileceği söylenebilir. Bunun için de orta dereceli okullarda çok disiplinli uygulamaların hızla hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Disiplinlerarası çalışmalar, bilginin yaygınlaşmasına da yol açacaktır. Günümüzde bir konuda o kadar ileri düzeyde uzmanlaşmaktadır ki o alanın bütünlüğü kaybolup gitmektedir. Örneğin tıp alanında çalışan bir akademisyen KBB alanında uzmanlığını yaptıktan sonra ya kulak ya burun ya da boğaz konusunda kendisini aşırı geliştirerek kulakla ilgilenen bir tıp doktoru, boğazla ilgili ileri bir vak'a geldiğinde ondan anlamayıp, onu boğazla ilgilenen arkadaşına yöneltmektedir. Hatta kulağın veya gözün bir bölümünde iyice derinleşen bir doktor, kulak veya göz rahatsızlığıyla ilgili kendi ileri uzmanlık alanına girmeyen bir rahatsızlığı kulağın veya gözün o alanında ilerlemiş meslektaşına yönlendirmektedir. Halbuki beden bir bütündür. Bedeni bölüp farklı uzmanlık alanlarına ayırdığınızda bedenin bütünlüğünü kaybederek ciddi hatalar yapmak ve hastanın ölümüne bile yol açabilmektedirler.

Diğer bilimler de böyledir. Kuşku yok ki pozitif bilimlerle ilgilenen akademisyenler, kültür bilimleri alanlarında da geniş bir bilgi birikimine sahip olarak daha kuvvetli bilgilere ulaşabileceklerdir. Benzer şekilde, kültür bilimleri ile ilgilenen akademisyenler de pozitif bilimler hakkında da bilgi elde etmeleri halinde daha güçlü bir bilgi donanımına sahip olacaklardır. Bunun diğer bir aşaması da üniversitelerimizde, farklı bölümler arasında ve disiplinler arasında işbirliğinin teşvik edilmesidir. Ayrıca, fen bilimleri alanlarında kültür bilimi derslerine, kültür bilimleri alanlarında da fen bilimi derslerine yer verilmesi, ülkemizin ilerlemesi ve kalkınmasında çok önemli katkılar sağlayacaktır. Son iki yıldır bazı üniversitelerde ÜSD yani Üniversite Seçmeli Dersi adı altındaki uygulamanın kısmen başlatılmış olması, geleceğe umutla bakabileceğimize dair bir işaret olarak kabul edilebilir. Örneğin, tıp eğitiminde tıp etiği, mühendislik ve fen fakültelerinde bilim felsefesi ve tarihi gibi derslere yer verilmeye başlanması, bu yönde atılmış bir adım olarak

memnuniyet vericidir. Eğitimdeki bu tür gelişmeler kalitenin artmasına yardımcı olabilir. Özellikle de her fakültede ortak ders olarak Felsefeye Giriş ve Bilim Tarihi derslerinin okutulması son derece yararlı olacaktır.

Burada hedeflenen ana nokta insanla var olan arasındaki ilişki sonucunda oluşan bilgi sorunudur. Tanımak bilgi sahibi olmakla mümkün olabilecek bir şeydir. İnsanın temel faaliyetinin temelinde yatan sorun bilgi noktasındadır.¹⁰

Sonuç

Medeniyet kurmanın ya da bir ülkenin ilerlemesinin önemli aşamalarından biri de düşünce, kültür bilimleri ve pozitif bilim alanlarında yapılan çalışmalardır. Düşünce ve kültür bilimleri, pozitif bilimler için bir basamak niteliğindedir. Nitekim Rönesans'ta geliştirilen bilimsel yöntem, filozoflar tarafından ortaya konulmuştur.

Türk-İslam bilim tarihinde de hakîm ya da filozof olarak adlandırılan Bîrûnî, Fârâbî, İbni Sînâ, Ebu Bekir Râzî gibi şahsiyetler, sadece felsefeyle değil birçok bilim alanlarında önemli eserler verdikleri ve bunlar o günün koşullarında uygulanabildiği için yüksek bir medeniyet kurmuş ve Rönesans'ın başlamasındaki önemli etkenler arasında yer almışlardır.

Rönesans'la birlikte felsefe ve pozitif bilimleri bir arada değerlendiren Batılılar, buna teknolojiyi de katarak yükselen bir gelişme seyri yakalarken maalesef bilim ve felsefeyi eğitim kurumlarının dışına atan Türk-İslam dünyasının temsilcisi Osmanlı Devleti, bu yanlış hamleyle gerilemeye başlamış ve yıkılışını hazırlamıştır.

Bu iki örnek dikkate alınarak orta öğretimden üniversitelere kadar ülkemizin eğitim kurumlarında disiplinlerarası çalışmalara öncelik verilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Coğrafya okutulan bir bölümün öğrencilerine mutlaka geometri, matematik gibi dersler de okutulması düşünülmelidir. Tıp okuyan öğrencilere halkla ilişkiler dersi, sosyoloji, felsefe gibi derslerin okutulmasının bu öğrencilere neler kazandırabileceği üzerinde tartışılmalıdır.

Üniversite, universal bilgilere ulaşmak demek olduğuna göre, yeni bilgi üretmeden yeni bilimsel anlayışlara ulaşamayacağı unutulmamalıdır. Yeni bilgiler de ancak disiplinlerarası çalışmalar sayesinde üretilebilir. Disiplinlerarası çalışmalar, farklı disiplinlerin bilgi ve yöntemlerini

¹⁰ Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995), 193.

◆ Eğitim ve Kalkınmanın Kaliteli Hale Getirilmesinde Bilimlerarası/Disiplinlerarası
Çalışmaların Önemi

birleştirerek yeni bilgilerin üretilmesine katkı sağlar. Bu yaklaşım, sorunların daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasına ve çok yönlü çözümler bulunmasına yardımcı olur. Gelecek yıllarda bu anlayışı benimsemiş bir eğitim anlayışına kavuşmanın bir umut olmaktan çıkıp gerçekleşmiş olması her alanda tekrardan yükselişimizin yegane çözüm yolu olarak gözükmektedir.

Kaynakça

- Arslan, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. Ankara: BB101 Yayınları, 2018.
- Beyatlı, Yahya Kemal. *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, 1974.
- Çüçen, Abdulkadir. *Bilgi Felsefesi*. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2012.
- Çüçen, Abdulkadir. *Bilim Felsefesine Giriş*. Ankara: Sentez Yayıncılık, 2012.
- Değirmenci, Koray. "Sosyal Bilimlerde Disiplinlerarasılığı ve Disipliner Ayrımları Yeniden Düşünmek". *Akdeniz İletişim Dergisi*, (2012), 72-80.
- Descartes, Rene. *Felsefenin İlkeleri*, çev. Mesut Akın. İstanbul: Say Yayınları, 2018.
- Kâtip Çelebi, *Mizânü'l-Hak fi İhtiyâri'l-Ahak*, haz. Orhan Şaik Gökyay. İstanbul: MEB. Yayınları, 1993.
- Öner, Necati. *Felsefe Yolunda Düşünceler*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995.
- Özden, H. Ömer. *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2022.
- Özden, H. Ömer. *Türk Düşünce Tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2020.